

Den følgende teksten er et kronikkmanus som ble publisert i avisa Ságat 6. oktober 2011 (*40 000 samer i 40 år*) samt i Nordlys 10. oktober 2011 i en litt forkortet versjon (*40 000 i 40 år – må det være sånn?*). Vi har bedt om å få ettertrykke kronikken fordi den tar opp kompleksiteten i det å skulle estimere antall samer. Teksten er den første av tre artikler i årets utgave av "Samiske tall forteller" som omhandler demografi.

Samene i Norge – 40 000 i 40 år?

Torunn Pettersen

Stipendiat ved Senter for samisk helseforskning, Institutt for samfunnsmedisin, Universitetet i Tromsø /

Forsker ved Sámi allakuvla / Samisk høgskole

Ingen vet akkurat hvor mange samer som bor i dagens Norge. Likevel hevdes det ofte at Oslo er Norges største samekommune, og at bare en viss prosentandel av samene driver med rein.

Et vanlig spørsmål om samene i Norge er hvor mange de "egentlig" er. Et typisk svar inneholder som regel tallet 40 000, eventuelt som nedre del av et anslag på opp mot 50 000–60 000. Men ingen kan dokumentere disse tallene, og de samme tallene har vært brukt i snart fire tiår, uten verken framgang eller tilbakegang. Må det være sånn? Og *bør* det være sånn?

Hvor stammer tallet fra?

I folketellinga i 1970 stilte Statistisk sentralbyrå (SSB) fire tilleggsspørsmål om samisk språk og identitet til bosatte i utvalgte kommuner og kretser utenom de store byene i Norge nord for Saltfjellet. 9 175 personer i telleområdet oppga da at de regnet seg som samer, 10 535 svarte at deres eget førstespråk var samisk,

mens henholdsvis om lag 16 800 og 19 600 hadde minst én forelder eller besteforelder med samisk som førstespråk.

Sosiologen Wilhelm Aubert, som analyserte de samiske tellingsdataene for SSB, understreket at disse tallene måtte tolkes med varsomhet. De var nemlig, mente han, preget av flere feilkilder og begrensninger. Spesielt var det i selve telleområdet trolig en god del som ikke hadde ønsket å opplyse om samiske kjennetegn. Telleområdet var dessuten svært geografisk begrenset – både nord-sør og ved at større byer var utelatt. Verken Tromsø by eller Oslo var altså med i denne tellingen.

For Norge totalt antydet Aubert i sin analyse at det per 1970 antagelig kunne være rundt 40 000 personer "[...] hvis livsvilkår på et eller annet vis er preget av at de har et innslag av det samiske i sin bakgrunn".

Etter 1970 har ingen folketelling hatt med samiske spørsmål, verken i nord eller sør. Likevel brukes fortsatt tallet 40 000 for å tallfeste landets samebefolkning – selv om Norges samlede befolkning siden da har økt med over en million.

1970-tellinga et unntak

De samiske spørsmålene i 1970-tellinga var på den tida et unntak. Grunnen til at det faktisk ble gjennomført en "sametelling" i 1970, var at samiske organisasjoner helt siden femtitallet hadde etterspurt oppdaterte tall om samebefolkningen og dens levekår.

Før andre verdenskrig hadde imidlertid folketellingene i nesten 100 år, på ulike måter, hatt med tall for hvor mange i Norge som var samer eller som snakket samisk. Da denne praksisen tok slutt etter 1945, oppga SSB to grunner: Den ene var at begrepet "rase" hadde kommet i sterk miskreditt på grunn av forholdene under krigen. Den andre var at en stor del av samene da levde nøyaktig på samme måte som den øvrige befolkningen.

Tall i bakevja

I dag er toget gått for å kunne benytte et folketellingsskjema til å spørre om samisk identitet og om samisk språkbruk i egen heim og tidligere slektsledd. Fra og med 2011 skal nemlig folketelling i Norge ikke lenger foregå ved at folk svarer på spørreskjema. I stedet skal SSB bruke ulike registre til å innhente opplysningene som trengs i den forbindelse.

Samemanttallet som ikke er det

Da Sametinget ble etablert i 1989, ble det opprettet et eget manntall hvor de som skulle delta ved sametingsvalg, måtte melde seg inn. De som etter sameloven har rett til å gjøre det, er personer i stemmerettsalder som erklærer at de oppfatter seg selv som same, samt at de selv eller minst én forelder, besteforelder eller oldeforelder har eller har hatt samisk som hjemmespråk.

Men fordi innmelding i manntallet er en rett og ikke en plikt, er det er ingen som kan vite hvor mange av dem som har denne retten, som faktisk benytter seg av den. Samemanttallet er altså ikke et manntall over *alle* samer, men over *innmeldte* samer over 18 år. Dette er samer som ønsker å delta aktivt ved sametingsvalg – eller som i hvert fall vil markere sin samiske tilhørighet. Ordet samemanntall i sameloven er da også blitt byttet ut med Sametingets *valg*manntall.

Identiteter i bevegelse

Det er samtidig interessant at dette manntallet har økt fra 5 500 innmeldte ved det første sametingsvalget i 1989 til nesten 14 000 i 2009. Økningen kan trolig forklares på flere måter. Men den illustrerer nok uansett at både samisk identitet og folks håndtering av sine samiske slektsrøtter ikke er fastlagt en gang for alle.

Historikere har benyttet gamle folketellingsdata til å ta opp hvordan og hvorfor det i visse perioder tilsynelatende ble flere nordmenn og færre samer i nordnorske bygder. Det kan godt hende at våre dagers endrede betingelser for det å være same i Norge bidrar til en omvendt prosess: At det blir flere som aktiviserer og tilkjennegir en samisk identitet både i by og bygd.

Bør folk telles?

Juleevangeliet forteller at Josef og Maria dro til Betlehem på keiser Augustus' befaling om at all verden skulle innskrives i manntall. Det å tallfeste befolkninger er altså ikke noe nytt. Det ligger dessuten makt i å gjøre det – og i å la være å telle noe.

I dag har praktisk talt alle land i verden en form for folketelling. 65 prosent tar med tall om befolkningens etniske sammensetning, på en eller annen måte. Men selv om noe er utbredt, kan det være omstridt. Og innhenting av etnisitetsdata er til dels *svært* omstridt. Skal det gjøres eller ikke? I hvilke sammenhenger, og av hvem? Hvilke kategorier skal benyttes, og hvordan skal man gå fram?

Urfolks behov

For samer og andre urfolk tilsier urfolkssituasjonen at de er folk uten egne stater. Urfolk har derfor sjelden mulighet til selv å avgjøre hvorvidt deres eget folk skal "folketelles". Samtidig kan også urfolk, via sine institusjoner, ha behov for å vite hvor mange de er, samt hvor og hvordan de lever. Heller ikke urfolk unngår den sentrale rollen som talldata spiller i dagens samfunn, i politikk, forvaltning og i forskning.

Kan hende er det ikke så viktig å vite akkurat hvor mange samene er. Men i så fall er det viktig å også få fram hva man da *ikke kan* vite – som for eksempel hva som er den største samekommunen, og hvor stor andel av samene som utøver ulike næringer.